

مطالعه تطبیقی تخلفات و جرایم مربوط به بورس اوراق بهادار در ایران و امارات متحده عربی

محمد کمالی^۱ تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۱۷ناصر قاسمی^۲ تاریخ پذیرش: ۹۹/۳/۲بهزاد رضوی فرد^۳

چکیده

هر جا که انسان‌ها به مبادله پول و کالا بپردازند، بروز اختلافات مالی امری بسیار بدیهی است. در ساختار بازار سرمایه، ناهنجاری‌های بازار به سه دسته اختلافات، تخلفات و جرایم تقسیم بندی می‌شوند. در بخش اختلافات هیأت داوری به آنها رسیدگی می‌کند و در بخش تخلفات هم کمیته رسیدگی به تخلفات وجود دارد و جرایم نیز در مراجع قضایی رسیدگی می‌شود. فرآیند دادرسی رسیدگی به جرایم در امارات متحده عربی نیز همانند کشور ایران در صورت تشخیص جرم توسط هیأت نظارت و یا در صورت مراجعه و شکایت اشخاص دادرسی همراه با کلیه مستندات تسلیم خواهد شد که مورد بررسی قرار گرفته و ثبت می‌گردد. در امارات متحده عربی نیز دادگاه‌هایی برای رسیدگی به جرایم تشکیل شده است. توسعه تضمینات دادرسی مبتنی بر رویکرد تأمین امنیت و زوال ترس ناشی از ارتکاب جرایم در بورس و اوراق بهادار همراه با یک دادرسی معقول و منطقی و تضمین سایر حقوق شرکت‌ها، اهداف همه کشورها است. بنابراین، به دلیل سیاست و قوانین متفاوت قانون‌گذاری در مورد میزان و کیفیت تضمینات دادرسی ناظر در جرایم بورس و اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران در قبال جرایم بورس و اوراق بهادار امارات متحده عربی و وجوه افتراق آن قابل بررسی است. از این رو با شناسایی جرایم بورس و اوراق بهادار به‌عنوان گام اول و شیوه دادرسی‌ها و رسیدگی به این‌گونه جرایم و شناخت نقاط قوت و ضعف، منظور اصلی این پژوهش است.

کلید واژه‌ها: بورس اوراق بهادار، تخلفات، جرائم، نظام حقوقی ایران، نظام حقوقی امارات متحده عربی.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق کیفری، واحد امارت متحده عربی، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی
Mkamali002@gmail.com

^۲ دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق قضایی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران.
ان. (نویسنده مسئول)
Dr.ghasemi76@gmail.com

^۳ دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
Bzoudlaw.110@gmail.com

همه مشاغل می‌توانند در زمره مشاغل جرم‌زا قرار گیرند به این معنی که هرکسی در شغل خود می‌تواند جرمی را مرتکب شود و به خاطر جرمی که انجام داده است مجازات شود. توسعه فعالیت در بورس اوراق بهادار در سال‌های اخیر سبب شده است که فعالیت‌هایی با این تنوع و پیچیدگی ناهنجاری‌ها و جرایم خاص خود را داشته باشند و به منظور قانونگذاری با نگرش کیفری مورد توجه قوه مقننه قرار گیرد. به همین دلیل، در قانون جدید با عنوان "قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران" مصوب ۱۳۸۴/۰۹/۰۱ نیز، یک فصل مستقل به "جرایم و مجازات‌ها" اختصاص داده شده است. همچنین، در دیگر سازمان‌های بورس نیز جرایم و تخلفاتی مشابه و یا در یک نوع و گونه صورت می‌گیرد. اصولاً نظام رسیدگی به تخلفات و جرایم مربوط به بورس اوراق بهادار به منظور حمایت موثر از این ضمانت‌ها در کشورهای مختلف دارای اهمیت بسزایی است، که در این میان، مطالعه تطبیقی نظام رسیدگی به جرایم و تخلفات در ایران و امارات متحده عربی موضوع پژوهش این است.

در این پژوهش سعی شده است با بررسی متون قانونی هر دو کشور و مطرح نمودن مشخصات و ویژگی‌های مهمی که می‌توان به‌عنوان جلوه‌های دادرسی افتراقی و اشتراکی بررسی کرد زمینه‌های شکل‌گیری حقوق و قوانین بورس و اوراق بهادار امنیت مدار را معرفی نمود. ضمناً، به دلیل سیاست متفاوت قانون‌گذار، در مورد میزان و کیفیت تضمینات دادرسی، این تفاوت نسبت به این جرایم بررسی می‌گردد. بنابراین بررسی تطبیقی متون حقوقی دو کشور به تعادل و تضمینات بیشتری در راستای حقوق امنیت مدار و عدالت محور رهنمون می‌گردد. مطالعات تطبیقی در این زمینه می‌تواند راه‌گشای خوبی برای ابهامات و کمک به قانون‌گذار برای تعیین مصادیق این‌گونه جرایم باشد. در این نوشتار سعی آن است تا با مقایسه دادرسی رسیدگی به جرایم بورس و اوراق بهادار در قوانین جمهوری اسلامی ایران و امارات متحده عربی نتیجه‌ای هرچند اندک در این زمینه حاصل گردد. با توجه به اهمیت مشخص شدن قلمرو جرایم بورس و اوراق بهادار از لحاظ دادرسی و امتیازاتی که قانون‌گذار برای مرتکبین این جرایم در نظر گرفته است شایسته است که هر چه زودتر مصادیق دقیق این جرایم مشخص شود. علاوه بر این، مطالعه تطبیقی رسیدگی به جرایم بورس و اوراق بهادار در کشور امارات متحده عربی با توجه به پیشرفت قابل‌توجه بازار بورس و اوراق بهادار آن کشور می‌تواند راه‌گشا باشد.

۲- تعریف جرایم مربوط به بورس و اوراق بهادار

با توجه به شاهد بودن تغییرات ساختاری نو در بازارهای جهانی و بازار سرمایه کشور پس از تصویب قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴؛ بخش نظارتی بازار به سازمان بورس و اوراق بهادار تحویل داده شد و بخش اجرایی در قالب بورس اوراق بهادار تهران، شرکت بورس کالای

ایران و فرابورس ایران در قالب شرکت سهام عام واگذار شد. با توجه به نوآوری قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴، که نوآوری قانون از جمله جرم‌شناسی و ایجاد عناوین مجرمانه جدید برای بازار اوراق بهادار که این قانون در فصل ششم آن پیرامون شرایط، عناصر تشکیل‌دهنده جرایم و تعیین مجازات کیفری برای مجرمان و بررسی شکلی آن‌ها اختصاص داده شده است. قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ از ابتدای سال ۱۳۸۵ عملیاتی شد و شورای عالی بورس و اوراق بهادار در تاریخ ۱۳۸۵/۱/۲۹ جلسه‌ای به ریاست وزیر امور اقتصادی و دارایی تشکیل شد که در این جلسه اعضای هیأت مدیره سازمان تعیین شدند. شورا و سازمان کار خود را به صورت مشترک جهت مقررات گذاری، صدور مجوزها به منظور تنظیم بازار شروع و ادامه یافت تا اینکه شکاف‌ها و کاستی‌های قانون در عمل مشخص شد (سلیمانی فر، ۱۳۹۲: ۲۸).

تسری احکام فصل ششم قانون بازار اوراق بهادار به معاملات کالا و اوراق بهادار در بورس‌های کالایی و در نهایت پیش‌بینی طیف جدیدی از ضابطان خاص دادگستری از کارکنان ویژه سازمان و اعطای ارزش گزارش ضابطان به صورت خلاصه به بررسی «جرایم» این بازار و تعریف و ضمانت اجرای آن مبادرت خواهد شد. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۲ این قانون جرم را این گونه بیان کرده «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود». قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴، انواع جرایم بورس اوراق بهادار را بیان نموده است (زرگر، ۱۳۹۴: ۱۹۷).

برای اثبات وقوع یک جرم اصولاً، سه عنصر باید توسط مقام تعقیب احراز شود:

الف: عنصر قانونی

با توجه به اصل ۱۶۹ قانون اساسی «هیچ فعل یا ترک فعلی به استناد قانونی که بعد از آن وضع شده است، جرم شناخته نمی‌شود»؛ که این اصل را به رسمیت می‌شناسد عنصر قانونی قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید به منظور تسهیل اجراء سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی مصوب ۱۳۸۸/۹/۲۵ مجلس شورای اسلامی، مواد ۱۰ و ۱۶؛ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی و ۸۹/۱۰/۳۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام، ماده ۹۹ بندهای (الف) و (ه)؛ عنصر قانونی جرایم بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴، در فصل ششم این قانون مواد ۴۶ تا ۵۲ این قانون به عنصر قانونی جرم پرداخته است یکی از صورت‌های مهم اختلال بحث مربوط به اطلاعات نهایی است اشخاصی که اطلاعات نهایی مربوط به اوراق بهادار در اختیار آن‌ها است به نفع خود و یا ضرر دیگران، قبل از انتشار استفاده کند. از قبیل: افشا و انتشار آن‌ها و یا خود شخصاً به معاملات اوراق مبادرت نماید و یا اقدامات شخص که موجب گمراهی و ایجاد قیمت‌های

کاذب و منجر به فریب اشخاص جهت انجام معامله شود و یا بدون رعایت مقررات قانونی به انتشار آگهی پذیره‌نویسی نماید این قبیل اشخاص مدیران شرکت شامل اعضای هیأت مدیره، هیئت عامل، مدیرعامل و معاونان آن، بازرسان، مشاوران، حسابداران، حسابرسان و وکلای شرکت، سهامداران، مدیرعامل و اعضای هیأت مدیره و مدیران یا نمایندگان شرکت‌های مادر (هلدینگ) که مالک حداقل ده درصد سهام یا دارای حداقل یک عضو در هیأت مدیره شرکت سرمایه پذیر باشند اطلاعات نهانی بحثی بسیار مهم در بورس و اوراق بهادار است، چون موجب ایجاد رانت‌های عظیم می‌شود و تعادل بازار را به هم بزند این اشخاص به حبس تعزیری از سه ماه تا یک سال یا به جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر سود به دست آمده یا زیان متحمل نشده یا هر دو مجازات محکوم خواهند شد (شریفی، ۱۳۹۲: ۴۶).

درباره دستکاری در معاملات بورس و اوراق بهادار و گمراه کردن افراد مختلف، این‌گونه در قانون قید شده است که افرادی که اطلاعات خلاف واقع یا مستندات جعلی را به سازمان بورس ارایه یا تصدیق کنند یا اطلاعات و اسناد و مدارک جعلی را در تهیه گزارشات موضوع قانون استفاده کنند، حسب ماده ۴۷ جرم تلقی شده است. این روند از مسوولان که در شرکت‌ها هستند، شروع می‌شود و تا کارگزاران بورس و مسئولان سازمان بورس ادامه می‌یابد. همه این اجزا مکلف به انتشار و انتقال اخبار و اطلاعات صحیح هستند و اجازه هیچ‌گونه فریب دادن افراد را ندارند. حتی در مواردی تکلیف دارند قبل از مراجعه افراد اطلاع‌رسانی درست انجام دهند، در غیر این صورت مرتکب سوءاستفاده شده‌اند (نصیری، ۱۳۸۷: ۱۹۷).

ب: عنصر مادی

عنصر مادی ظهور قصد و نیت فرد (عنصر روانی) در عمل و واقعیت یعنی فعل و یا ترک فعل است. آنچه فرد برای انجام عمل مجرمانه در فکر و ذهنش می‌پروراند تا به مرحله عمل نرسد، قابل مجازات نیست. البته عمل انجام شده باید دارای عنصر قانونی نیز باشد. مقنن عنصر مادی جرم را در قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴، مانند بند ۳ ماده ۴۶ به ذکر سه مصداق از جرم دستکاری در بازار پرداخته که عبارتند از:

۱- ایجاد ظاهری گمراه‌کننده از روند معاملات اوراق بهادار.

۲- ایجاد قیمت‌های کاذب (برای اوراق بهادار).

۳- اغوای اشخاص به انجام معاملات اوراق بهادار.

با کمی دقت در این موارد به خوبی روشن می‌گردد که دایر مدار اصلی بحث « اوراق بهادار » است. به عبارت روشن‌تر ارزشی که مقنن در پی حمایت کیفی از آن بوده است اقداماتی است که پیرامون اوراق بهادار صورت می‌گیرد. حال این اقدامات گاهی به صورت ایجاد ظاهری

گمراه‌کننده از روند معاملات، گاهی به صورت ایجاد قیمت‌های کاذب و گاهی به صورت اغوای اشخاص به انجام معاملات اوراق بهادار ظاهر می‌شود (حجازی و مظفری، ۱۳۸۹: ۸۴).

ج: عنصر روانی جرم

عنصر روانی جرم یعنی کسی که قصد ارتکاب جرم را دارد، نیت و اراده درونی انجام این کار را داشته، برای انجام آن نقشه کشیده و در ذهنش اینکه قصد انجام عمل مجرمانه را دارد پرورانده است، بنابراین عمل مجرمانه باید در نتیجه خواست و اراده فرد باشد. عنصر روانی جرایم بازار اوراق بهادار این جرم تنها شامل سوءنیت عام است. لذا اگر شخص قصد انجام معاملات اوراق بهادار مبتنی بر اطلاعات نهانی را داشته باشد برای تحقق عنصر روانی این جرم کفایت می‌کند و لازم نیست که حتماً از انجام این معاملات تحقق نتیجه خاصی را دنبال کند باید گفت معمولاً اشخاص از انجام این معاملات در پی دست یافتن به سود مادی هستند ولی از نظر مقنن داشتن یا نداشتن این هدف در تحقق این جرم تأثیری ندارد و صرف قصد انجام معامله کفایت می‌کند. البته باید در نظر داشت که این جرم از زمره جرایم عمدی است. لذا، اگر شخص در حال خواب، بیهوشی، مستی یا هیپنوتیزم مبادرت به انجام این‌گونه معاملات نماید مرتکب جرمی نشده است. تردیدی در این وجود ندارد که جرم دستکاری در بازار اوراق بهادار یک جرم عمدی است و در صورتی، مرتکب قابل مجازات است که آگاهانه عمل کرده باشد. این همان چیزی است که سوءنیت عام خوانده می‌شود، یعنی تمام این اقدامات می‌توانند منجر به نتایج مورد نظر قانونگذار شود باید عامدانه صورت گیرند (طاهری، ۱۳۸۷: ۲۵۷).

سؤالی که می‌توان در اینجا مطرح کرد این است که آیا دستکاری در بازار علاوه بر سوءنیت عام نیاز به سوءنیت خاص نیز دارد؟ به عبارت دیگر، آیا لازم است که مرتکب از اقداماتی که به انجام آن‌ها مبادرت می‌ورزد قصد یک یا چند نتیجه خاص را داشته باشد؟ در واقع طرز نگارش بند ۳ ماده ۴۶ به گونه‌ای است که نمی‌توان به سؤال مطرح شده پاسخ مثبت داد. به دیگر سخن، گویا قانون‌گذار ایران سوءنیت خاص را از لوازم عنصر روانی دستکاری در بازار ندانسته است آنچه مهم است این است که اقدامات یک شخص منجر به نتایج مقرر در بند ۳ موصوف شود هر چند مرتکب از ابتدا قصد این نتایج را نکرده باشد. بنابراین، در صورتی که یک شخص (اعم از حقیقی یا حقوقی) عمداً اقداماتی را در بازار سرمایه انجام دهد که در اثر آن‌ها اشخاص دیگر اغوا شوند یا نتایج مشخص دیگر به بار بیاید مرتکب باید پاسخگوی اقدامات خویش باشد و دادرسی می‌تواند وی را به مجازات مقرر در صدر ماده ۴۶ قانون بازار اوراق بهادار محکوم کند (قاسمی، ۱۳۸۷: ۷۰).

۳- جرایم نوین مربوط به بورس در حقوق ایران

سیاست های کلان اقتصادی در هر نظام حقوقی پس از بیان در قانون اساسی هر کشور، به منظور حمایت و صیانت کاربردی و عملی در قالب قوانین موضوعه ارائه و معلوم می گردد، لذا عناوین مجرمانه به طور خاص در قوانین کیفری پیش بینی می شود تا ضمن بیان ارزش ها و توصیف آنان و حمایت از کسانی که بزه دیده بالقوه این اعمال قرار می گیرند در صورت ارتکاب نسبت به مرتکبین یا مرتکبان آن مجازات و تدابیر سرکوبگرانه نیز اتخاذ شود. بدین ترتیب فساد اقتصادی از قبیل رانت خواری، ارتشاء بانندی، پولشویی، قاچاق عمده کالا و ارز، اخلاف در امر توزیع کالاها و مایحتاج عمومی، اخلاف در روند انجام صحیح فعالیت های بورس اوراق بهادار . . . موجب می شود که یک جامعه دچار پدیده ای به نام بیماری و آلودگی نظام اقتصادی شود. در ایران نقش بورس و رونق فعالیت های آن با تحولات اقتصادی اخیر پیوندی تنگاتنگ دارد (جوانمردی و مسعودی مقام، ۱۳۹۶: ۴۲).

بیشتر مرتکبان جرایم و تخلفات بورسی در علم جرم شناسی با عنوان شناخته می شوند که به طور معمول نه از اقشار عادی جامعه، بلکه از اشخاص حرفه ای، متخصص، دارای ضریب هوشی بالا، ذی نفوذ، دارای بنیه و پشتوانه مالی قوی، عضو هیأت مدیره بسیاری از شرکت ها و دارای رانت اطلاعاتی قوی می باشند. این اشخاص دارای موقعیت اجتماعی و اقتصادی بالا و مورد احترام مردم، مقامات سیاسی و قضایی هستند. مرتکبان جرایم و تخلفات بورسی بدون توسل به اقدامات خشونت آمیز و با اعمال حسب ظاهر قانونی، منفعت مالی کلانی نصیب خود می کنند. این افراد که معمولاً به صورت سازمان یافته و تشکیلاتی فعالیت می کنند، برای مخفی کردن منشأ جرم و شیوه های ارتکاب آن، از وسایل و امکانات پیچیده های استفاده می کنند (میرزایی منفرد، ۱۳۹۷: ۱۶). موضوع قابل توجه در تبیین ماهیت جرایم بورسی این است که، برخی حقوقدانان معتقدند: «جرایم مربوط به بورس در صورتی می تواند مصداق جرایم اقتصادی باشند که در سطح وسیعی بر بازار بورس تأثیر گذاشته و معاملات بورسی را مختل نماید از این رو تحت عنوان جرم اقتصادی قابل شناسایی هستند». (میرسعیدی و زمانی، ۱۳۹۲: ۱۶۹).

فصل ششم قانون بازار اوراق بهادار به جرم انگاری ۱۹ عنوان مجرمانه در قالب ۵ ماده پرداخته است. با وجود این گونه از جرایم، بخش مهم و قابل توجه مجازات ها در جرایم مربوط به بورس و اوراق بهادار به دو جریان اساسی در بازار اوراق بهادار مربوط می شود؛ نخست «فرآیند صحیح معاملات اوراق بهادار» و دوم «مبادله صحیح اطلاعات» قانونگذار برای تضمین انجام صحیح معاملات و جلوگیری از هرگونه اخلاف و دست کاری در بازار و همچنین برای تضمین مبادله صحیح و مطمئن اطلاعات، مجازات هایی را وضع کرده است تا به هدف

نهائی خود که همانا حمایت از حقوق سرمایه گذاران، ساماندهی و حفظ و توسعه بازار شفاف، منصفانه و کارایی اوراق بهادار است دست یابد (دستگیر، ۱۳۹۲: ۶۶).

۴- شناسایی و پیگیری جرایم و تخلفات بورس و اوراق بهادار

لازمه وضع مقررات مناسب، مرجع صالح وضع مقررات است. در همه نظام های حقوقی در خصوص تقنین، اصل بر صلاحیت قوه مقننه است و صلاحیت سایر قوا در این حوزه استثنایی و مشروط به پیش بینی قانون گذار اساسی یا عادی است. اصل یاد شده را می توان به این شکل تبیین کرد که صلاحیت قانون گذار، اولاً مطلق است یعنی اصل بر آن است که مقنن در همه حوزه ها حق تقنین دارد؛ مگر آنکه به صراحت به موجب قانون اساسی استثنا شده و به مرجع دیگر اختصاص یافته باشد. دوم اینکه انحصاری است؛ «به این معنا که بر اساس اصل تفکیک قوا، وظیفه قانونگذاری برعهده قوه مقننه که متشکل از مبعوثان ملت می باشد، قرار گرفته است.» هیچ مقامی جز قانون گذار حق وضع مقررات ندارد؛ مگر آنکه قانون اساسی یا خود مقنن چنین مجوزی را پی شیبینی نموده باشد (هاشمی، ۱۳۸۳: ۳۱۷).

بنابراین در تمامی کشورها باید نهادی که وضع مقررات می کند، صلاحیت و اجازه این کار را داشته باشد و حتی الامکان مراجع مقررات گذاری در موضوع واحد، متعدد نباشند. در حقوق ایران نیز چنان که از اصول قانون اساسی موضوع فصل ششم بر می آید، تنها مرجع قانون گذاری، مجلس شورای اسلامی است که نمایندگان آن با رأی مستقیم مردم انتخاب می شوند. دو ویژگی صلاحیت قانون گذاری یعنی انحصاری بودن و مطلق بودن به ترتیب در اصول ۵۸ و ۷۱ بیان شده اند. بر پایه همین حق انحصاری مجلس شورای اسلامی در وضع قوانین است که اصل ۷۳ قانون اساسی شرح و تفسیر قوانین عادی را در صلاحیت مجلس قرار داده است. «در نظام حقوقی ایران، قانون در دو معنای خاص و عام به کار رفته است و در معنای خاص خود به آن بخش از قواعد حقوقی اطلاق می شود که از سوی قوه مقننه و با تشریفات خاص وضع می شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷: ۹۴). در مفهوم عام قانون هر نوع قاعده حقوقی است که به صورت گزاره ای مکتوب به وسیله یک مقام صلاحیت دار اعم از قوه مقننه یا غیر آن، همچون مجلس مؤسسان، هیئت دولت یا هریک از وزیران وضع گردد و ممکن است با عناوین دیگری همچون آئین نامه یا بخشنامه از آن یاد شود. آیین نامه ها، تصویب نامه و دستورالعمل هایی که قوه مجریه در راستای وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان های اداری صادر می کند، باید تنها با مجوز و در محدوده قوانین مصوب پارلمان وضع شود. (دانش پژوه، ۱۳۹۰: ۱۵۱).

اختصاص برخی شعب دادگاه های عمومی برای رسیدگی به جرایم بورسی در راستای اجرای قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب پنجم خرداد ۸۷، قوه قضاییه موظف به اختصاص برخی شعب دادگاه‌های عمومی برای رسیدگی به جرایم ناشی از این قانون و قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۸۴، به صورت فنی شده است. بنابراین با تأسیس این شعب، از یک طرف، فقط این شعب صلاحیت رسیدگی به جرایم مندرج در این دو قانون را دارند و از طرفی دیگر، شعب مذکور، فقط می‌توانند به جرایم مندرج در این دو قانون و نه جرایم دیگر رسیدگی کنند. (توحیدی؛ رشیدی، ۱۳۹۵: ۲۳).

۱-۴- تخلف مدیران و مسئولان امر

تخلفات تعیین شده و برخوردهای قانونی با آن‌ها را طبق دستورالعمل‌ها و آیین نامه‌های ابلاغ شده توسط سازمان بورس، بر حسب اشخاص حقیقی یا حقوقی ذکر شده در آن‌ها می‌توان به این صورت طبقه بندی کرد که عبارت از تخلفات در بازارهای مالی شامل بورس، فرابورس، بورس کالا و انرژی، تخلفات نهادهای مالی مثل کارگزاری‌ها، سبدگردان‌ها، سرمایه گذاری‌ها، تامین سرمایه‌ها، شرکت‌های مشاوره و غیره هستند. تخلفات ناشران اوراق بهادار شامل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و فرابورس و ناشران اوراق بدهی و ابزارهای مشتقه، تخلفات حسابرسان معتمد بورس، تخلفات ارکان ابزارهای مالی مثل ضامن، امین و متولی که نهادهای مالی هستند، تخلفات سرمایه گذاران حقیقی و حقوقی در بازارها تخلفات اشخاص حقیقی و حقوقی خارج از کنترل بازار سرمایه هستند. (جلالیان، شریفی، ۱۳۹۳: ۳۷).

ماده ۴۳ قانون بازار اوراق بهادار مقرر می‌دارد: «ناشر، شرکت تأمین سرمایه، حسابرس، ارزش یابان و مشاوران حقوقی ناشر مسئول جبران خسارات وارده به سرما به گذارانی هستند که در اثر قصور، تقصیر، تخلف و یا به دلیل ارائه اطلاعات ناقص و خلاف واقع در عرضه اولیه که ناشی از فعل یا ترک فعل آنها باشد متضرر گردیده اند». مطابق این ماده اشخاص ذکر شده در صدر ماده مسئول خسارت در عرضه اولیه سهام هستند به شرطی که آن خسارت ناشی از قصور، تقصیر و تخلف و یا ارائه اطلاعات ناقص و خلاف واقع ایجاد شده باشد. در ماده این ماده نحوه جبران ضرر و زیان خسارت دیدگان از اقدامات اشخاص ذکر شده ناشی از ارائه اطلاعات ناقص و خلاف واقع و قصور و تقصیر و تخلف را بیان کرده و آن را در اختیار هیأت داوری قرار داده، این قسم صلاحیت هیأت داوری با صلاحیت هیأت مدیره بورس مشترک است یعنی متضرر مخیر است که به هیأت مدیره بورس و یا به هیأت داوری مراجعه نماید، البته در خصوص مراجعه به هیأت داوری مانند صلاحیت ذکر شده در ماده ۳۶ قانون، احتیاجی به مراجعه به کانون مربوطه و درخواست سازش از آن ندارد زیرا در ماده ۴۳ قانون، مراجعه به هیأت داوری موکول به عدم سازش در کانون‌ها نگردیده است (عبدی پورفرد؛ پارساپور، ۱۳۸۹: ۴۰۹).

مطابق تبصره ۱ ماده ۴۳ قانون بازار اوراق بهادار خسارت دیدگان موضوع این ماده می توانند حداکثر ظرف مدت یکسال پس از تاریخ کشف تخلف به هیأت مدیره بورس یا هیأت داوری شکایت کنند مشروط بر اینکه بیش از سه سال از عرضه عمومی توسط ناشر نگذشته باشد. لذا یک نوع مرور زمان را در تبصره برای مراجعه متضرر بیان کرده است که اولاً بیش از یک سال از تاریخ کشف تخلف نگذشته باشد و ثانیاً بیش از سه سال از عرضه عمومی توسط ناشر سپری نشده باشد.

ماده ۳۵ قانون بازار اوراق بهادار نیز مقرر می دارد: هیأت مدیره بورس به تخلفات انضباطی کارگزاران، کارگزار معامله گران، بازارگردانان، ناشران و سایر اعضای خود از هر یک از مقررات این قانون یا آیین نامه های ذیربط طبق آیین نامه خود رسیدگی می نماید. رأی بورس به مدت یک ماه از تاریخ ابلاغ قابل تجدید نظر در سازمان است. رأی سازمان قطعی و لازم الاجرا می باشد.

با توجه به موارد ذکر شده، سازمان وظیفه و حق اعلام تخلف در خصوص افراد و اشخاص تحت نظارت و اعضای خویش را دارد و اعلام تخلف از سوی سازمان برای شروع دعوای متضرر موضوع ماده ۴۳ کفایت می نماید.

پس از آشنایی با جرایم حوزه بازار سرمایه، باید دید وقوع این جرایم چه کسانی را در معرض مسئولیت کیفری قرار می دهد. واضح است که در حالت ارتکاب این جرایم توسط اشخاص حقیقی مسئولیت کیفری و اعمال مجازات متوجه آنها خواهد بود اما در خصوص اشخاص حقوقی این مسأله به شکل دیگری خواهد بود. مطابق ماده ۵۱ قانون بازار اوراق بهادار، «در صورت ارتکاب تخلفات مندرج در این قانون توسط اشخاص حقوقی، مجازات های پیش بینی شده حسب مورد، درباره آن دسته از اشخاص حقیقی اعمال می شود که از طرف اشخاص حقوقی، مسئولیت تصمیم گیری را برعهده داشته اند». علاوه بر مجازات این افراد که اغلب مدیران اشخاص حقوقی هستند، بر اساس قانون مجازات اسلامی، «در صورتی که نماینده قانونی شخص حقوقی به نام یا در راستای منافع آن، مرتکب جرمی شود» علاوه بر اشخاص حقیقی می توان شخص حقوقی را نیز مجازات کرد. (ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی) البته این مجازات، مجازاتی خواهد بود که قابل اعمال بر اشخاص حقوقی باشد از قبیل مجازات نقدی، دستور انحلال و ...، لذا اعمال مجازات هایی مانند حبس و شلاق در خصوص آنها منتفی خواهد بود. (زرگر، ۱۳۹۷: ۱۷).

۴-۲- تخلف متصدیان

بازار سرمایه توسط شرکت های واسط کارگزاری بورس به عنوان عامل سازمان بورس و اوراق بهادار اداره می شود. هر شخص حقیقی یا حقوقی که خواهان سرمایه گذاری در بورس

باشد، از طریق یکی از شرکت‌های کارگزاری بورس اقدام به این کار خواهد نمود. رابطه بین مشتری و کارگزار بورس مانند رابطه وکیل و موکل است. کارگزار بورس به عنوان امین با وجوهی که توسط اشخاص در اختیار وی قرار می‌گیرد به حساب آنها معامله می‌کند. در این معاملات باید شرایط و نفع و ضرر مشتری را در نظر بگیرد و در صورت قصور و تقصیر در انجام موضوع، قابل تعقیب کیفری خواهد بود. علاوه بر اینکه موظف به تامین خسارت مشتری در بازار سرمایه نیز می‌باشد. کارگزاری بورس تحت نظر سازمان بورس و اوراق بهادار فعالیت می‌کند.

هیأت مدیره سازمان اوراق بهادار و کالا امارات طی تصمیم شماره ۳ سال ۲۰۰۱ در مورد سیستم عملکرد بازار، با تأیید مرجع، استانداردهای رفتار حرفه‌ای را که برای کارگزاران اعمال می‌شود و مقررات نظارت بر آنها را تعیین می‌کند، و آنها به طور دوره‌ای یا به درخواست یک شرکت تحت یک سیستم بازرسی قرار می‌گیرند. طرف مربوطه، و بازرسی با مدیریت بازار در مواردی که به این نیاز دارد انجام می‌شود. (احمد ابراهیم عبد التواب، ۲۰۰۸: ۱۴).

برای هیچ کارگزار مجاز نیست که حرفه دلالی را کار کند، مگر اینکه از طرف مقام مجوز برای او صادر شده باشد، و هر کسی که در ثبت نام در این مرجع ثبت شده باشد، می‌تواند برای هر گونه مجوز برای حرفه حرفه‌ای به هر بازار مراجعه کند، و بازار اختیار تأیید یا رد درخواست را دارد. بازار شرایطی را که باید برای ثبت نام کارگزاران و نمایندگان آنها رعایت شود تعیین می‌کند، مشروط بر اینکه این شرایط کمتر از آنچه در قانون و مقررات صادر شده در اجرای آن لازم نیست باشد، و همچنین بازار فرم ثبت نام کارگزار را تعیین می‌کند و روش‌های ارائه آن را با تعهد خود مبنی بر عدم در نظر گرفتن هیچ برنامه‌ای قبل از اطمینان از اینکه متقاضی مجوز مرجع را دریافت می‌کند، تعیین می‌کند. بازار باید سوابقی از ثبت کارگزاری که در آن کار می‌کنند، داشته باشد و اسامی آنها و کلیه اصلاحات داده‌های مربوط به آنها را به محض ایجاد در اختیار سازمان قرار دهد. با در نظر گرفتن مفاد قانون و مقررات صادر شده برای اجرای آن، بازار باید کنترل‌های مربوط به اعتبار سنجی نمایندگان کارگزاران و برنامه‌های مربوط به توانبخشی فنی آنها و قبولی در آزمون آماده شده توسط بازار را تنظیم و تصویب کند.

4

۴-۳- تخلف مردم و سهامداران

بیشترین موارد تخلف از جانب معامله‌گران آنلاین و شرکت‌های کارگزاری مربوط به درخواست‌های زیر ۵۰۰ هزار تومان است، در حالی که با انجام این تخلف‌های سهامداری

4. ترجمه تصمیم هیأت مدیره مرجع شماره ۳ در سال ۲۰۰۱، صص ۸-۲، (مواد ۲۲-۱۸).

که مستقیم و بوسیله درگاه‌های آنلاین اقدام به معامله می‌کنند، حدود ۱۰ روز کاری و نیز برای معامله‌گران فعال در کارگزاری‌ها حداقل پنج روز بسته می‌شود؛ البته با توجه به نوع تخلف این تعداد روزها ممکن است بیشتر هم بشود. از دیگر تخلفات موجود در این حوزه می‌توان به برخی معامله‌گران اشاره نمود که، سفارش‌هایی را انجام می‌دهند و در زمان‌هایی مشخص به حذف آنها می‌پردازند، این مورد نیز از تخلفاتی محسوب می‌شود که به موجب آن دسترسی معامله‌گران توسط نهاد ناظر محدود می‌شود. سفارش‌های نامتعارف و نیز حرکت دادن قیمت یک سهم به سمت قیمت‌های بالاتر یا پایین‌تر از قیمت فعلی سهم در تابلوی معاملاتی از دیگر تخلفات در این حوزه است که مانند موارد بالا به بسته شدن دسترسی معاملاتی فرد مذکور می‌انجامد. تخلف در بورس یکی از معضلاتی است که سهام‌داران را همواره نگران می‌کند، مزیت اصلی سرمایه‌گذاری در بورس شفافیت است که گاهی این شفافیت با دستکاری معاملات مخدوش می‌شود^۵.

به جز سرمایه‌گذاران، افراد دیگری نیز در بازارهای مالی فعالیت می‌کنند. افرادی که وارد بازار اوراق بهادار می‌شوند باید مشخص کنند که می‌خواهند سرمایه‌گذار باشند یا سوداگر. تفاوت این دو گروه چندان پیچیده نیست: سرمایه‌گذار، سهام را بخشی از یک شرکت و سهامدار را مالک بخشی از شرکت می‌داند در حالی که سوداگر خود را فردی می‌داند که مشغول دادوستد اوراق ارزشمند است بدون آنکه این اوراق ارزش واقعی داشته باشند.

دستکاری بازار که دستکاری قیمت^۶ و دستکاری سهام^۷ نیز نامیده می‌شود، عملی غیرقانونی است که به منظور افزایش یا کاهش قیمت اوراق بهادار از طریق ایجاد ظاهری گمراه‌کننده برای میزان معاملات بازار صورت می‌گیرد. این عمل زمانی اتفاق می‌افتد که معامله‌گران به صورت عمدی موجب می‌شوند اوراق بهادار به قیمتی غیر از ارزش بازاری عادلانه‌ی آنها معامله گردد. از طریق دستکاری بازار، سرمایه‌گذاران از سوی اشخاصی که به صورت غیرواقعی و تصنعی قیمت اوراق بهادار را تحت تأثیر قرار داده‌اند، به انجام معامله ترغیب می‌شوند (میشل و واتسون، ۲۰۰۷: ۱۵).

۵- متصدی رسیدگی به جرایم بورس و اوراق بهادار

مرجع شکایت انتظامی در خصوص تخلفات و جرایم صورت گرفته در بازار بورس و اوراق بهادار، سازمان بورس و اوراق بهادار است. بابت خیانت در امانت کارگزار بورس نیز دادسرای عمومی صلاحیت تعقیب و رسیدگی دارد و بسته به مبلغ پرونده رسیدگی بعدی در

^۵ . خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا) کد خبر ۸۴۲۰۷۰۲۹ طی مصاحبه با مدیر امور اعضاء بورس، علی بهشتی، مورخه ۱۳ بهمن ۱۳۹۹.

^۶ . Price Manipulation

^۷ . Stock Manipulation

صلاحیت دادگاه کیفری یک یا دو قرار دارد. با تصویب قانون بازار اوراق بهادار فعالیت حرفه‌ای فعالان متخلف بازار، قانون مند و امکان صدور مجوز معامله ابزارهای مالی جدید میسر شد. هر کدام از فعالان بازار دارای یک صنف تخصصی با عنوان کانون شدند که علاوه بر اعمال وظایف نظارتی و حمایتی، رسیدگی به اختلافات حرفه‌ای اعضای خود را در مقام میانجیگری عهده دار شدند. به منظور رسیدگی به اختلافات فعالان بازار ناشی از فعالیت در بورس، قانونگذار مرجعی با ترکیب مشخص و اعضای انتصابی و با صلاحیت خاص در نظر گرفته است که هیأت داوری نامیده می‌شود. این هیأت متشکل از یک نماینده وزارت دادگستری که از بین روسای شعب و یا مستشاران دیوان عالی کشور انتخاب خواهد شد و یک نماینده شورای بورس و یک نماینده مشترک اتاق صنایع و معادن ایران و اتاق بازرگانی تهران تشکیل می‌شود. وزیر دادگستری از بین قضات دیوان عالی کشور و شورای بورس بر اساس بند ۳ ماده ۴ و اتاق‌های مذکور به طور مشترک هر یک علاوه بر نماینده اصلی خود یک نفر را به عنوان عضو علی‌البدل تعیین و معرفی می‌کنند. عضو علی‌البدل در صورت غیبت عضو اصلی مربوط در هیأت داوری بورس شرکت خواهد کرد. در عین حال، ریاست هیأت داوری بورس به عهده نماینده وزارت دادگستری است. از آنجا که حکومت نظم بر فعالیت اشخاص لازمه تحقق و استمرار پویایی و شفافیت بازار سرمایه است، ضرورت پیش‌بینی و شکل‌گیری مراجع صالحی توسط مقنن پا به عرصه وجود می‌گذارد تا در صورت نقض قوانین یا پیدایش اختلاف میان اشخاص فعال در بازار سرمایه، نظم را به بازار سرمایه بازگردانده و ناهنجاری‌ها را مرتفع کند. بر اساس یک تقسیم‌بندی، ناهنجاری‌های بازار سرمایه به سه دسته اختلافات، تخلفات و جرایم تقسیم می‌شود (توحیدی و رشیدی، ۱۳۹۵: ۴۳).

۵-۱- در بازار بورس و اوراق بهادار ایران

با در نظر گرفتن وظایف هر یک از ارکان بازار سرمایه^۸ در قانون به مرجع و نحوه رسیدگی به ناهنجاری‌های بازار سرمایه در این گفتار مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در خصوص اختلافات بر اساس ماده ۳۶ قانون بازار «اختلافات بین کارگزاران، بازارگردانان، کارگزار معامله‌گران، مشاوران سرمایه‌گذاری، ناشران، سرمایه‌گذاران و سایر اشخاص ذیربط ناشی از فعالیت حرفه‌ای آنها، در صورت عدم سازش در کانون‌ها توسط هیأت داوری رسیدگی می‌شود». ماده

^۸ در قانون بازار اوراق بهادار از ارکان ناظر بازار سرمایه (شورای عالی بورس و اوراق بهادار و سازمان بورس و اوراق بهادار) و اشخاص تحت نظارت (تشکل‌های خودانتظام و نهادهای مالی) صحبت به میان آمده است. تشکل‌های خودانتظام متشکل از (بورس‌ها، فرابورس، کانون‌ها و شرکت سپرده‌گذاری مرکزی و تسویه‌وجوه) و نهادهای مالی دربرگیرنده (کارگزاران، معامله‌گران بازارگردانان، مش‌اوران سرمایه‌گذاری، مؤسسات رتبه‌بندی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری، شرکت‌های پردازش اطلاعات مالی، تأمین سرمایه، صندوق بازنشستگی، شرکت سپرده‌گذاری، سبدگردان‌ها و شرکت‌های هلدینگ) هستند.

۲ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار نیز در راستای تکمیل مفاد ماده فوق مقرر می دارد: «به منظور ایجاد سازش در اختلافات ناشی از فعالیت حرفه ای کارگزاران، کارگزار معامله گران، بازارگردانان که بین آنها با یکدیگر یا با سایر اشخاص به وجود می آید، کمیته ای تحت عنوان کمیته سازش در کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار (که از این پس کانون نامیده می شود) تشکیل می گردد».

نهادهای حل اختلاف در بازار سرمایه عبارتند از:

۱- کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار؛ ۲- هیات داوری؛

کمیته سازش چنانکه از نام آن پیداست، سعی در سازش دارد و رأی صادر نمیکند. حصول سازش با اعلام رضایت طرفین امکانپذیر است و کمیته حق تحمیل سازش را ندارد. لذا نتیجه رسیدگی کمیته سازش به دو صورت است:

۱- حصول سازش؛

۲- صدور گواهی عدم امکان سازش. با صدور گواهی اخیرالذکر پرونده به هیأت داوری با شرایط تعیینی ماده ۳۷ قانون بازار ارسال می شود.

به بیان دیگر صدور گواهی عدم امکان سازش از سوی کمیته، لازمه و مقدمه طرح موضوع اختلاف در هیات داوری و متعاقباً رسیدگی ماهوی نهاد مزبور است. آراء صادر شده از سوی هیأت داوری قطعی و لازم الاجراست و اجرای آن به عهده ی اداره ها و دوائر اجرای ثبت اسناد و املاک است. از جمله انتقادات وارد بر فرایند رسیدگی به اختلافات، مقرر مربوط به هزینه دادرسی در این دو نهاد است. هزینه دادرسی کمیته سازش یک هزارم مبلغ خواسته است. در حالی که هزینه دادرسی در هیات داوری تا یک میلیون تومان مبلغ مورد اختلاف (خواسته)، صد هزار تومان نسبت به مازاد یک میلیون تومان، ۱/۵ درصد از مبلغ خواسته تا سقف ۵ میلیون تومان است.

مقایسه ای اجمالی در برآورد هزینه دادرسی در این دو نهاد بیانگر این است که حداکثر هزینه دادرسی در هیأت داوری از ۵ میلیون تومان تجاوز نخواهد کرد، حال آنکه هزینه دادرسی در کمیته سازش علیرغم رسیدگی شکلی این نهاد و اجتناب از ورود به ماهیت موضوع اختلاف، ممکن است چندین برابر هیأت داوری باشد. لزوم رسیدگی بدوی کمیته سازش و رسیدگی ثانوی هیأت داوری به موضوع اختلافات بدون استثناء و مطلق باقی نمانده است، زیرا ماده ۴۳ قانون بازار اوراق بهادار مقرر می دارد:

ناشر، شرکت تأمین سرمایه، حسابرس، ارزشیابان و مشاوران حقوقی ناشر مسئول جبران خسارات وارده به سرمایه گذارانی هستند که در اثر قصور، تقصیر، تخلف و یا به دلیل ارائه

اطلاعات ناقص و خلاف واقع در عرضه اولیه که ناشی از فعل یا تر فعل آنها باشد، متضرر گردیده اند .

تبصره : خسارت دیدگان موضوع این ماده می توانند حداکثر ظرف مدت یک سال پس از تاریخ کشف تخلف به هیأت مدیره بورس یا هیأت داوری شکایت کنند، مشروط بر این که بیش از سه سال از عرضه عمومی توسط ناشر نگذشته باشد». مقرر شده در بالا مؤید این استنباط است که در خصوص جبران خسارات وارده به سرمایه گذاران در عرضه های اولیه، رسیدگی شکلی کمیته سازش محلی از اعراب نداشته و هیأت داوری در ابتدا وارد رسیدگی ماهوی می شود.

در خصوص تخلفات مطابق ماده ۳۵ قانون بازار رسیدگی به تخلفات انضباطی کارگزاران، کارگزاران معامله گران، بازارگردانان، ناشران و اعضاء بورس ها (غیر از هیأت مدیره) با هیأت مدیره بورس است. رأی صادره قابل تجدید نظرخواهی در سازمان بوده و رأی صادره از سوی سازمان قطعی و لازم الاجرا است.

در اجرای ماده ۳۵، هیأت مدیره بورس ها موظفند تا مطابق مقررات آیین نامه مربوطه و دستورالعمل ابلاغی سازمان به تخلفات اشخاص مذکور رسیدگی کند.

بر طبق ماده ۱۷ آیین نامه اجرایی قانون بازار، یک نسخه از آراء صادر شده در مورد تخلفات انضباطی باید حداکثر ظرف ۳ روز پس از صدور به سازمان ارسال شود. در اجرای ماده ۳۵ قانون بازار و مواد ۱۷ و ۱۸ آیین نامه اجرایی، دستورالعمل مربوطه در تاریخ ۱۳۸۷/۰۱/۲۰ به تصویب هیات مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار رسید. علاوه بر دستورالعمل مارالذکر، ماده ۱۸ آیین نامه اجرایی قانون بازار مقرر می دارد که رسیدگی به تخلفات مدیرعامل و هیأت مدیره بورس ها و ارکان سایر تشکل های خود انتظام در صلاحیت هیأت مدیره سازمان خواهد بود. در اجرای این ماده دستورالعملی به منظور رسیدگی به تخلفات مدیران عامل، مدیران ارشد، اعضاء هیات مدیره بورس ها و ارکان سایر تشکل های خود انتظام به تصویب شورای عالی بورس رسید. مطابق دستورالعمل یاد شده در بالا، تخلفات و تنبیهات متناسب با آنها تعریف شد. هیأت رسیدگی به تخلفات به عنوان مرجع بدوی جهت صدور رأی مقرر شد و رأی صادره ظرف ۱۰ روز از تاریخ ابلاغ، قابل تجدید نظرخواهی در هیأت مدیره سازمان است. با تصویب « دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اشخاص موضوع ماده ۳۵ قانون بازار» در سال ۸۷، نظم نوینی در رسیدگی به تخلفات در بازار سرمایه ایجاد شد. مطابق این دستورالعمل تخلف تعریف شده، محدوده تفکیک آن از جرم و اختلاف مشخص و مراجع رسیدگی به تخلفات تعیین شد. مطابق دستورالعمل، کمیته رسیدگی به تخلفات جهت انجام تحقیقات مقدماتی، رسیدگی بدوی و النهایه صدور رأی پیشنهادی تشکیل گردید. تصمیمات کمیته جهت رسیدگی به هیأت مدیره

سازمان یا هیأت مدیره بورس مربوطه عندالاقضاء ارجاع داده می شد. در صورتی که تخلف ارتكابی از نظر کمیته مستوجب لغو یا تعلیق مجوز متخلف محسوب می شد، کمیته ملزم بود پرونده را جهت رسیدگی به هیأت مدیره سازمان ارجاع کند تا هیأت نسبت به نظر کمیته اظهار نظر و پس از رسیدگی های لازم رأی شایسته و مقتضی صادر کند. مطابق مقررات رأی صادره قطعی و لازم الاجرا بود. در غیر این صورت (در صورتی که تخلف ارتكابی از نظر کمیته مستوجب لغو و یا تعلیق مجوز متخلف محسوب نمی شد)، هیأت مدیره بورس صلاحیت رسیدگی به پرونده را دارا بود. با تدقیق در این دستورالعمل و تطبیق آن با مقررات آیین دادرسی کیفری واضح است که نگارندگان این دستورالعمل بر آن بوده اند تا مرجعی همانند دادسرا در نظام کیفری را در بازار سرمایه ایجاد کنند. شبیه سازی این نهادها در بازار سرمایه مبین آینده نگری نگارندگان این دستورالعمل بوده است که خوشبختانه حتی پس از اصلاح دستورالعمل نیز به قوت خود باقی مانده است.

مطابق مقررات دستورالعمل، هیأت رسیدگی به تخلفات، مرجع تجدیدنظر آراء صادره از سوی هیأت مدیره بورس ها شد. بنابراین، تنها آرای قابل طرح در هیأت بودند که ضمانت اجرای آنها غیر از لغو یا تعلیق مجوز بودند. البته این مسئله در دستورالعمل مسکوت ماند که اگر مرجع صالح از نظر کمیته رسیدگی به تخلفات، خود را صالح به رسیدگی نداند و معتقد به صلاحیت مرجع دیگر باشد، در صورت بروز اختلاف کدام مرجع صالح به رفع این اختلاف خواهد بود؟

سایر مقررات دستورالعمل کما بیش الگویی از مقررات عام آیین دادرسی بود. (همانند مقررات راجع به رسیدگی، ابلاغ و مهلت های قانونی اشاره شده در دستورالعمل جهت تجدیدنظرخواهی) (کریمی، میرزایی، ۱۳۹۲: ۱۶).

۲-۵- در بازار بورس و اوراق بهادار امارات متحده عربی

امارات متحده عربی دارای سیستم حقوقی مبتنی بر قانون مدنی و قانون شریعت می باشد. این کشور فدراسیونی متشکل از هفت امیر نشین است که (به استثنای دبی و رأس الخیمه) دارای یک سیستم قضایی فدرال مشترک می باشند. سیستم قضایی این کشور متشکل از دادگاه های عمومی، دادگاه های تجدید نظر و دیوان عالی است. ضمناً این کشور فاقد دادگاه های تخصصی است. این بدان معنی است که کلیه اختلافات تجاری توسط قضات غیر متخصص رسیدگی می گردند.

به علاوه، ضروری است میان دادگاه های محلی صالح برای رسیدگی به کلیه دعوی حقوقی مطروحه از سوی شرکت های ثبت شده در امارات با محاکم مناطق آزاد (همچون مرکز مالی

بین المللی دبی) که مقررات متفاوتی (مبتنی بر حقوق عرفی) را اعمال می کنند و صرفاً برای رسیدگی به دعاوی شرکت های ثبت شده در این مناطق صلاحیت دارند تمایز قائل شد.

دادگاه عمومی مدنی (یا دادگاه بدوی): تمامی شکایات از امور تجاری (شامل موارد بازیافت بدهی) تا اختلافات امور دریایی را رسیدگی می کند.

دادگاه تجدید نظر: بعد از صدور رأی در دادگاه بدوی، طرفین دعوی حق دارند به استناد دلایل قانونی واقعی ظرف مدت ۳۰ روز از تاریخ صدور رأی به دادگاه تجدید نظر درخواست رسیدگی مجدد بدهند.

دیوان عالی: پس از آن، طرفین دعوا می توانند صرفاً به استناد دلایل قانونی، به دادگاه عالی (که متشکل از پنج قاضی است) درخواست تجدید نظر در حکم را ارائه نمایند. کلیه تصمیمات دادگاه عالی قطعی بوده و قابلیت تجدید نظر خواهی نخواهند داشت.

در بازار بورس و اوراق بهادار امارات برابر تصمیم اداری شماره ۴۵ سال ۲۰۱۶ در مورد سیستم رسیدگی به شکایات مربوط به معاملات بازار پول، در شکایاتی که بین فروشندگان در بازار به وجود می آید و شکایاتی که قبل از تاریخ لازم الاجرا شدن آنها هیچ تصمیمی صادر نشده است، صلاحیت سازمان اوراق بهادار و کالاها در رسیدگی به این موارد به این صورت است که، سازمان، نماینده دپارتمان صالح، طبق قوانین موجود در سازمان، صلاحیت رسیدگی به شکایات مربوط به معاملات در بازارهای سرمایه و مربوط به نهادهای تحت کنترل و نظارت خود را دارد. سازمان صلاحیت رسیدگی به شکایت از اشخاصی را ندارد که مجوز توسط مقام باطل شده است، در صورت احراز کلیه ضمانت ها. هنگام رسیدگی به شکایات، اداره صالح رویه های ذکر شده در این سیستم و آنچه در قانون، مقررات، تصمیمات و دستورالعمل های صادر شده بر اساس آن ذکر شده است را اعمال می کند. وزارت مربوطه می تواند طبق مفاد قانون آیین دادرسی مدنی و قانون شواهد در معاملات تجاری و بازرگانی و سایر قوانین و قوانین عمومی قابل اجرا در کشور در کلیه مواردی که در موضوع مطابق با ماهیت شرط نشده باشد، هدایت شود. (قرار اداری رقم (۴۵/ت.ر) لسنة ۲۰۱۶: ۴).

نتیجه گیری

همواره باید این موضوع را در نظر داشت که فعالیت هایی که در حوزه بازار اوراق بهادار صورت می پذیرد تخصصی و کاملاً حرفه ای می باشند لذا شناخت کامل از قوانین و دستورالعمل های بازار اوراق بهادار یکی از عوامل مهم در عدم بروز تخلفات و جرایم احتمالی در این حوزه می باشد. پس انجام تخلف و جرایم در بازار اوراق بهادار از سوی اشخاصی صورت می پذیرد که در این حوزه فعالیت داشته که هم شامل اشخاص حقوقی و هم اشخاص حقیقی می گردند. بسیار مهم است که وقتی جرمی اتفاق می افتد سازمان سریعاً وارد عمل شده

و در چارچوب وظایف و اختیارات خود، نسبت به جرم اتخاذ شده واکنش نشان داده و با تشکیل پرونده، آن را در مراجع قضایی تا حصول نتیجه پیگیری کند.

جرایم مصرح در قانون بازار اوراق بهادار عبارت اند از:

«معاملات متکی بر اطلاعات نهانی»، «دستکاری در بازار اوراق بهادار»، «افشاء اطلاعات نهانی» و . . . نام برد. این جرائم دارای ارکان شرایط تحقق خاص خود هستند و تنها در حیطه و چارچوب بازار اوراق بهادار قابلیت ارتکاب می یابند. جرمی که در ماده ۴۸ قانون بازار اوراق بهادار به آن اشاره شده است واقعاً «افشاء اسرار اشخاص» است اما تصور این همانی بین این جرم و جرم موضوع ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی تصور منطبق با واقعی نیست و یا در راستای تحقق جرم موضوع ماده ۵۰ قانون بازار اوراق بهادار گونه ای از جرم خیانت در امانت رخ می دهد اما این جرم دارای ساختار و شرایط تحقق متفاوتی با جرم موضوع ۶۷۴ قانون مجازات اسلامی می باشد. قسمت عمده جرائم مندرج در فصل ششم قانون بازار اوراق بهادار مصوب آذرماه ۱۳۸۴ از لحاظ ماهیت و عنوان جدید التأسیس هستند و سابقه ای در تاریخ جرم انگاری های مقنن ایرانی ندارند و تنها تعدادی از آن ها دارای مشترکاتی با جرائم سنتی هستند هرچند آن ها نیز از لحاظ ساختار و شرایط تحقق وضعیت متفاوتی نسبت به جرائم سنتی دارند.

جرائم در امارات متحده، مطابق ماده ۸ قانون شماره ۹ مصوب ۲۰۰۴ مناطق آزاد و تجاری امارات دادگاه‌هایی در مرکز برای رسیدگی به جرائم تشکیل شده که به طور مستقل بوده و حق جذب و استخدام کارشناس و پرسنل را دارد. مطابق قوانین موضوعه، علاوه بر اتخاذ تصمیم حق تفسیر هم دارد و همچنین طبق ماده ۳۶: تخلف رییس، اعضای هیات مدیره، مدیرعامل و کارمندان در خصوص فروش اطلاعات فروش، خرید و دستکاری قیمت سهام تا سه سال حبس و جریمه به میزان ۱۰۰ هزار درهم همراه خواهد بود و جالب آنکه در ماده ۳۷ مجازات‌های حبس از سه ماه تا سه سال و جریمه برای افشای اطلاعاتی که اعلام نشده باشد و شخص به سبب موقعیت خاص به دست آورده و همچنین شایعه‌پراکنی درباره خرید و فروش سهام آورده شده است. تخلفات نیز مطابق مواد ۳۷ و ۲۶ قانون بورس، هیات مدیره می‌تواند در مورد کارگزاران متخلف جریمه تا ۱۰۰.۰۰۰ درهم یا تمام یا قسمتی از پیشنهاد خرید یا فروش را توقیف کند. همچنین تعلیق ادامه کار برای مدت معین یا ابطال نام کارگزار را انجام دهد.

- توحیدی، احمدرضا؛ رشیدی، مهناز. (۱۳۹۵). استقلال و بی طرفی رسیدگی های قضایی در نظام کیفری بین المللی، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۰، شماره ۹۵.
- جلالیان، عسگر، شریفی، وحید. (۱۳۹۳). نظام حقوقی رسیدگی به تخلفات در بورس ایران. تهران: دانش گستر.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۸۷). مقدمه عمومی علم حقوق، چاپ یازدهم، تهران: گنج دانش.
- جوانمردی، محمد؛ مسعودی مقام، اسدالله. (۱۳۹۶). تأثیر پذیری جرایم بورسی از نوآوری های قانون مجازات اسلامی، فصلنامه بورس اوراق بهادار، شماره ۳۸.
- حجازی، رضوان؛ مظفری، زهرا. (۱۳۸۹). بررسی اثر مقررات افشای اطلاعات بر کیفیت اطلاعات منتشره شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه بورس اوراق بهادار.
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران. (ایرنا). کد خبر ۸۴۲۰۷۰۲۹ طی مصاحبه با مدیر امور اعضاء بورس، علی بهشتی، مورخه ۱۳ بهمن ۱۳۹۹.
- دانش پژوه، مصطفی. (۱۳۹۰). مقدمه علم حقوق با رویکرد به حقوق ایران و اسلام. چاپ سوم تهران: انتشارات سمت.
- دستگیر، محسن. (۱۳۹۲). هفتاد قانون بورس اوراق بهادار: بدیهی ترین و عملی ترین قوانین بورس اوراق بهادار، نشر آبیژ، تهران.
- زرگر، علی. (۱۳۹۴). بررسی جرایم بورسی و اوراق بهادار در قانون جزایی کشور. فصلنامه الکترونیکی پژوهش های حقوقی قانونی یار، شماره اول، دوره اول
- سلیمانی فر، مهدیه. (۱۳۹۲). مراجع حل و فصل اختلاف در بازار سرمایه. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی
- شریفی، ابراهیم. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی جنبه های حقوقی معاملات در بازار بورس اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات محرمانه. مجله پژوهش های حقوقی.
- طاهری، علیرضا. (۱۳۸۷). جرایم بورسی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
- عبدی پورفرد، ابراهیم؛ پارساپور، محمدباقر. (۱۳۸۹). ماهیت حقوقی و صلاحیت های هیات داوری بازار اوراق بهادار، نشریه پژوهش های حقوقی، شماره ۱۷.

- قاسمی، محمد. (۱۳۸۷). *گفتمان سیاست جنائی قانونگذار ایران در قانون بازار اوراق بهادار ایران*. دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم تحقیقات).
- کریمی، زهره، میرزایی، فرزانه. (۱۳۹۲). *مقایسه نحوه رسیدگی به تخلفات کارگزاران در قانون تاسیس بورس و قانون بازار اوراق بهادار*، ماهنامه بورس، شماره ۱۰۶.
- میرزایی منفرد، غلامعلی. (۱۳۹۷). *حمایت کیفری از شفافیت در بازار اوراق بهادار*. رساله دکتری، رشته حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشگاه قم، دانشکده حقوق، قم، ایران.
- میرسعیدی، سید منصور و زمانی، محمود. (۱۳۹۲). *جرم اقتصادی؛ تعریف یا ضابطه*. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری.
- نصیری، مرتضی. (۱۳۸۷). *معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی*. مجله پژوهش حقوق و سیاست.
- هاشمی، سید محمد. (۱۳۸۳). *حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران - حاکمیت و نهادهای سیاسی*. جلد ۲، چاپ هشتم، تهران، نشر میزان.
- أحمد إبراهيم عبد التواب. (۲۰۰۸). *نص المادة ۳ من قرار مجلس إدارة هيئة الأوراق المالية والسلع رقم ۱ لسنة ۲۰۰۱*؛
- قرار إداري رقم (۴۵/ت.ر) لسنة ۲۰۱۶ بشأن نظام نظر الشكاوى المتعلقة بتعاملات أسواق المال، ترجمه تصمیم اداری شماره ۴۵ سال ۲۰۱۶ در مورد سیستم رسیدگی به شکایات مربوط به معاملات بازار پول.
- Michael J. Watson Q.C. (2007). *The Regulation of Capital Market*, P.15, Available at: [www.Icclr.Law.ubc.ca/Publications/ Reports/ wats-Pap. Pdf](http://www.Icclr.Law.ubc.ca/Publications/Reports/watson-Pap.Pdf).